

Шимків С.А.

Теоретико-методологические основы социальной защиты населения Украины
Проведен анализ существующих подходов к пониманию сущности понятия «страховая защита населения», а также предложено собственное видение дефиниции данной категории. Рассмотрены основные элементы системы социальной защиты населения и определена взаимосвязь между ними.

Ключевые слова: социальная защита населения, социальное обеспечение, социальное страхование, социальные гарантии, социальная помощь.

Shymkiv S.A.

Theoretical and methodological bases of social protection of population of Ukraine
The paper analyzes existing approaches to understanding the essence of the concept of «social protection of population» and proposes its own vision definition of this category. The study examines basic elements of the social protection system and defines the relationship between them.

Key words: social protection of population, social security, social insurance, social guarantees, social assistance.

Шимків Світлана Анатоліївна – аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

УДК 330.837:330.34(477)

М. П. Панковець

СУЧАСНА ОЦІНКА РОЛІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТЕОРІЇ ДЛЯ ПОШУКУ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Досліджено наукові підходи до визначення єдності і суперечностей у розвитку суспільства, держави та економіки в контексті інституційних засад становлення Української незалежної держави і результатів цього процесу станом на початок 2014 року.

Ключові слова: суспільство, держава, економіка, інституційні перетворення.

Постановка проблеми. Політичні події в Україні кінця 2013 – початку 2014 року стали колосальним струсом для цілого світу, завершивши той історичний етап після краху соціалістичної системи, який можна назвати «рожевим». Відносно безболісний розпад Радянського Союзу та переорієнтація

© М. П. Панковець, 2014

постсоціалістичних радянських та східноєвропейських країн на західні стандарти демократії та ринку, які були майже одночасно проголошені за небагатьма винятками всіма цими країнами, завершили епоху «холодної війни» та вселили надію в те, що на міжнародній арені запанує політична гармонія, поглиблюються економічні, культурні зв'язки. Впродовж більш, ніж двох десятиліть колишні ідеологічні вороги – США і Західна Європа, з одного боку, та Росія з рештою постсоціалістичних країн, з іншого, демонстрували прагнення до інтеграції та певні успіхи на цьому шляху. І ось кінець 2013 року став переломним моментом, який, як лакмусовий папірець, показав реальні результати цих реформ в Україні. Замовчування і приховування багатьох суспільних проблем довели Україну до масових революційних виступів, розгортання і перебіг яких виявили, що суспільство і державна влада в Україні не є консолідованими, спрямованість їх інтересів є діаметрально протилежною. У цьому зв'язку дискусія щодо ідеологічних засад та інституційних суспільно-економічних перетворень в Україні набуває небувалої гостроти та актуальності.

Аналіз останніх досліджень. В українській економічній літературі ця проблематика досліджується перед усім такими корифеями від науки, як В. Геєць, А. Чухно, А. Гальчинський, П. Єщенко, а також О. Канцуров, В. Тарасевич, Р. Грінберг, Н. Колодрубська.

Метою наукової статті є дослідження найбільш помітних, на думку автора, наукових підходів щодо визначення проблем, пов'язаних із вибором базових концепцій інституційних перетворень в Україні, оцінки наслідків доцьогочасних реформ, з'ясування перспектив соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні процеси, які розпочалися в Україні з проголошенням у 1991 році її незалежності, мали стати глибинними системними перетвореннями, які б докорінно змінили усталені за радянські роки суспільні відносини у виробництві, погляди на власність, механізми розподілу і перерозподілу національного доходу, систему ціноутворення, економічні зв'язки з рештою світу. Ці та багато інших важливих економічних перетворень були приречені на невдачу без вибору перспективної ідеологічної концепції щодо інституційних засад, на яких здійснюватимуться ці перетворення. Україною була проголошена стратегія до євроінтеграції через ринкову трансформацію її економіки та поступове покрокове наближення до необхідних для євроінтеграції стандартів. Водночас українська влада завжди демонструвала лояльність і неодноразово йшла на поступки своєму східному партнерові – Росії, оскільки після розпаду Радянського Союзу певний час зберігалася взаємозалежність української та російської економік через створену в СРСР систему міжреспубліканської спеціалізації, кооперації та ін. Згодом руйнування виробничого сектора в Україні мало б послабити цю

залежність, проте залишилася головно – в енергоносіях. Питання залежності України від російського газу добре відоме, досліджене і має для українського політикуму такий самий рівень спекулятивності, як, мабуть, мовне. Всі політичні й економічні рішення між Україною і Росією завжди ніби-то випливали з давнього радянського міфу про «братність» народів, який, власне кажучи, також був частиною тієї інституційної бази, на якій здійснювалися реформи.

Нині, коли в Україні тривають масові заворушення, які стосуються передусім глобального для держави питання – цивілізаційної орієнтації, коли армія «братньої» російської держави окупувала частину території України – Кримську АР і демонструє наміри щодо продовження окупаційних дій, стає очевидним, що шлях, яким вели Україну її лідери впродовж двадцяти двох років, завів країну в глухий кут.

В українській економічній літературі досить широко представлені дослідження тріумвірату «суспільство – держава – економіка», в яких ідеться мова про постійне зміщення акцентів – з єдності на суперечності між ними, і навпаки [1, с. 4]. Дано достатню кількість визначень понять «суспільство», «держава», «економіка», а також визначено функції, які вони виконують. Тим часом, на наш погляд, причини глибокої політичної та економічної криз в Україні нині криються саме в площині якості взаємодії цього тріумвірату – «суспільство – держава – економіка».

Суспільство як форма життєдіяльності людей, яка історично розвивається, виконує різні функції. Наприклад, воно має задовільняти «соціальні інстинкти» (за Арістотелем), контролювати дії індивідуумів (за Руссо, Гоббсом), здійснювати розподіл суспільних благ, обмежений суто економічною сферою (за Ешером). Проте, особливо цікавими є погляди, які взаємоу залежують суспільство і державу. Наприклад, суспільство – це сукупний організм, який охоплює саму державу, яка є лише одним із органів або функцій цілого тіла (за Шеффле, Спенсором). Або ж суспільство – це сукупність особистісних відносин, зокрема приватних союзів, яка протиставляється державі як єдиному цілому (за Трейчке) [2, с. 9]. Як бачимо, є точки зору, в яких суспільство і держава виступають не як органічне ціле, а, навпаки, як утворення, між якими виникають суперечності.

Ми виходимо з того, що присутність держави, яка визначає рамки, в яких повинні зберігатися права і обов'язки людини, щоб її діяльність у межах своїх громадянських свобод не зачіпала інтереси і свободи іншої людини [9, с. 18], в суспільстві і в економіці є безумовною. Єдність суспільства і держави проявляється в тому, що держава історично змінювала свої функції залежно від вимог, які висувало суспільство. Водночас і навпаки, держава, маючи інструменти примусу, може ініціювати зміни в суспільному розвитку.

Суспільство, держава і економіка є найважливішими засобами досягнення цілей для людей. Задоволення цих цілей має не лише економічний, але й соціальний вимір. Якщо руйнуються такі фундаментальні цінності, які можна включити до неформальних складових інституцій, як взаємоповага, толерантність, справедливість, то навіть при високому рівні задоволення матеріальних потреб інсуватиме нестабільність, яка стане джерелом загострення суперечностей між суспільством, державою і економікою.

В Україні втрачена довіра суспільства до держави. Водночас, ця ситуація сама є наслідком певних економічних проблем, хоч, з іншого боку, вона ж і створює вплив на економіку, даючи розростатися в ній негативним процесам.

Українська влада в період початку економічних реформ взяла на озброєння неолібералізм, а точніше монетаризм, оскільки не було створено власної економічної моделі. Нині вчені дійшли висновку, що ця модель, яку «натягували» на українську дійсність, має екстенсивно-імітаційний характер. Це модель зростання на базі фундаменту, що саморуйнується [3, с. 22]. Україна достатньо забезпечена всіма видами ресурсів, проте з часу розпаду СРСР не може досягти в своєму розвитку рівня 1990 року.

Е. Уілсен, провідний науковий співробітник Європейської ради з міжнародних справ, оцінюючи результати реформ в Україні, пише: «Україна завжди на перехресті ... Україні загрожує перетворення на напівавтократію, що погано функціонує, і абсолютну периферію» [4, с. 11].

Головною суперечністю в Україні стала суперечність між корумпованою олігархічною владою і суспільством. Сформований олігархічний «дикий капіталізм» призвів до масштабної бідності, всюдисущої корупції, деформації моралі. Корінь проблеми частково залягає в тому, що в Україні відбулося злиття державної влади з олігархічним бізнесом. Відтак, держава стала інструментом для досягнення цілей виключно однієї частини суспільства. До того ж держава, як інститут політичної влади, реалізується через певні партійні ідеології. Кожна партія при цьому претендує на те, що саме її ідеологія має стати панівною. В цьому зв'язку, на наш погляд, запроваджена в Україні багатопартійність не слугує вирішенню суспільних проблем, а, навпаки, створює певну непрозорість, плутанину, дозволяє вводити в оману електорат. Відпрацьована на Заході двопартійна система із цих позицій виглядає привабливою, оскільки не розпорошує кадри, має чіткі платформи і провідні ідеї, які не змінюються десятиліттями.

Українські реформи не врахували також такий трансформаційний чинник, як ментальна інертність, яка проявилася через невідповідність формальних інституційних норм (законодавства) неформальним (звичаям, традиціям і т.п.).

Частина вчених-економістів дотримуються думки, що результати реформ на пострадянському просторі довели неефективність застосування монетаризму у вирішенні проблем трансформаційних економік [5, с. 16]. Не можна також заперечувати того, що в багатьох країнах колишнього соціалістичного табору економічне реформування відбулося досить успішно, при цьому методологія реформ принципово іншою не була. Однак, доводиться визнати, що в словах Дж.Ходжсона, одного із фундаторів інституціоналізму – «...класична економічна наука ... дедалі більше стає інтелектуальною іграшкою, в яку граються заради неї самої, а не задля практичних результатів, необхідних для розуміння світу» – заховане раціональне зерно.

У цьому контексті вивчення теоретичних засад і практичного досвіду застосування теорії інституціоналізму набуває вагомого значення. Дослідження проблеми єдності та суперечностей між суспільством, державою та економікою стає особливо актуальним внаслідок впливу чинників, які мали б регулюватися державою, проте це регулювання є малоефективним, або почасти відсутнім. До них можна віднести: масову бідність, з одного боку, і зростаючу концентрацію багатства невеликої частини суспільства – з іншого; знищення середнього класу; формування суспільства для обраних замість суспільства для всіх; формальний суверенітет української держави, оскільки реально, як бачимо, вона слабко протистоїть зовнішнім впливам; різноспрямованість культурної, етнічної та ментальної орієнтації [2, с. 22].

Економісти також зазначають, що в Україні було допущено помилку, властиву всім постсоціалістичним країнам. Вона полягає в запозиченні ефективних західних інститутів без їх адаптації до тих соціально-економічних відносин, що реально склалися в державі. Внаслідок цього виникли так звані інституціональні «пастки», тобто ситуації, коли інституціоналізація певної сфери діяльності призвела до неочікуваних негативних результатів. До того ж часто такі ситуації підтримуються, оскільки вигідні окремим олігархічним групам.

Існують також проблеми із комплементарністю інститутів. Йдеться про те, що інститути мають бути взаємопов'язані і доповнювати один одного. Практика ж свідчить про те, що часто вони несумісні і перешкоджають роботі, або ж її гальмують [5, с. 21].

Висновки. Застосовуючи наведені міркування до прикладу українського сьогоднішнього, можна зробити висновок про те, що ті інституційні перетворення, які мали місце в Україні з 1991 року, не гармонізували єдність українського суспільства і держави, а, навпаки, призвели до безпрецедентного загострення суперечностей між ними.

У цій ситуації науковцям відведена провідна роль щодо обрання моделі трансформації. Вона має відсікти або реформувати неефективні інститути,

започаткувавши нові. Зважаючи на негативний досвід трансформації економіки України, нині до вирішення проблем слід підходити зважено, керуючись передусім інтересами суспільства.

Завдання нового курсу реформ, у яких демократія і поєднання ліберального та інституціонального підходів стануть основоположними складовими, можна визначити так: формування інститутів добробуту; вирівнювання доходів населення; соціальна спрямованість економіки; чіткий курс щодо європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Гальчинський А. За межами капіталізму // Економіка України. – 2011. – № 9. – С. 4–18.
2. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки // Економіка України. – 2012. – № 10, 11. – С. 4–23.
3. Грінберг Р. Інституційні уроки ринкових трансформацій // Економіка України. – 2011. – № 1. – С. 27–35.
4. Єщенко П., Арсенко А. Деміфологізація неолібералізму – шлях до подолання догматизму в економічній науці // Економіка України. – 2011. – № 7. – С. 14–25.
5. Канцуров О. Інституціоналізм як теоретико-методологічні засади сучасних реформ // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 15–22.
6. Тарасевич В. М. Про інституційну еволюцію перших цивілізацій: циклічність і етногенез // Економічна теорія. – 2013. – № 1. – С. 20–30.
7. Тищенко О. П. Держава та її функції в економіці: ретроспективний аналіз наукових теорій докейпінського періоду // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7. – С. 49–60.
8. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія // Економіка України. – 2012. – № 10. – С. 24–36.

Панковець М. П.

Современная оценка роли институциональной теории для поиска путей преодоления кризиса в Украине

Исследовано научные подходы к определению единства и противоречий в развитии общества, государства и экономики в контексте институциональных основ становления Украинского независимого государства и результатов этого процесса состоянием на начало 2014 года.

Ключевые слова: *общество, государство, экономика, институциональные преобразования.*

Pankovets M. P.

A modern assessment of the role of institutional theory for finding ways of overcoming crisis in Ukraine

Researched science approaches to the definition of unity and contradiction in the development of society, the state and the economy in the context of the institutional framework of formation of Ukrainian independence and performance of this process at the beginning of 2014.

Key words: *society, government, economics, institutional transformation.*

Панковець Марта Петрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ).

УДК 336.711.65:339.9

О. А. Шевчук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Досліджується роль державного фінансового контролю в глобальній економіці та вплив глобалізаційних процесів на організацію державного фінансового контролю. Робиться висновок, що державний фінансовий контроль в умовах зростаючої глобалізації суттєво модифікується, стає загальним, у ньому виокремлюється система наднаціонального контролю.

Ключові слова: *державний фінансовий контроль, глобальна економіка, організація, наднаціональний контроль.*

Постановка проблеми. Сучасна глобальна економічна криза продемонструвала необхідність врахування зовнішніх загроз для національних економік, в тому числі в практиці державного фінансового контролю в умовах невизначеності. У ході достатньо довгого періоду еволюції сучасних західних суспільств були сформовані інститути та інструменти фінансового контролю в національних масштабах. В умовах глобалізації (і перш за все при реалізації неоліберального варіанта останньої), коли відбувається становлення глобальних фінансових і товарних ринків, контроль за ними з боку національних по своєму походженню і функціям інститутів державної влади втрачається, а міжнародні та наднаціональні інститути фінансового контролю тільки починають свою роботу. У цих умовах важливого значення набуває теоретичне осмислення ролі державного фінансового контролю в глобальній економіці.

Проблематикою державного фінансового контролю в усіх його проявах загалом і в умовах глобалізації зокрема займалися такі українські і зарубіжні вчені, як О. Барановський, І. Басанцов, В. Бурцев, М. Васильєва, І. Ващенко, Н. Виговська, Ю. Воронін, І. Дрозд, В. Родіонова, С. Рябухін,

---

© О. А. Шевчук, 2014